УДК 811.112.2'373.43

Горбач О. В.

СИНТАКСИЧНА ФУНКЦІЯ СКЛАДНИХ НЕОЛОГІЗМІВ (на матеріалі лексики маркетингу сучасної німецької мови)

На сучасному етапі розвитку лінгвістики існують як загальномовне тлумачення дефініції "функція", так і конкретне тлумачення дефініцій "функція мови" та "функція слова". Зазначається, що термін "функція" (від лат. *functio* – діяльність, виконання) має два значення: по-перше, це роль, яку виконує мовна одиниця (граматична категорія, граматична форма) при відтворенні у мовленні, а по-друге, це призначення/використання різних аспектів мови та її елементів. Під "функцією слова" розуміються мета та призначення відтворення лексичної одиниці у мові, її (лексичної одиниці) актуалізація. Основними функціями слова є комунікативна, номінативна, естетична [5, с. 592].

Надаючи приорітетного значення поняттю функції, вже у першому програмному документі "Тези Празького лінгвістичного гуртка" (1929) його представники висувають серед основних методологічних принципів функціональний принцип, суть якого полягала в тому, що мова має цільову спрямованість та є системою засобів вираження, яка служить певній меті [1, с. 181].

Заслуговує на увагу визначення синтаксичної функції слова, яка розуміється як безпосередній синтаксичний зв'язок, завдяки якому слово чи група слів включаються до складу речення [2, с. 32].

Синтаксичною функцією мовної одиниці (слова, стійкого словосполучення) називається відношення цієї одиниці до того цілого, до складу якого вона входить, її синтаксична роль в реченні чи змінному словосполученні. Маються на увазі функції членів речення, а також вставних елементів мовлення (вставних слів, звертань) тощо [4, с. 171].

Ця функція нових складних слів пов'язана з питанням співвідношення складних слів з словосполученнями та реченнями. Досліджуючи синтаксичні основи кожного класу композит, представлених у індоєвропейських мовах, констатується, що функцією складного імені є функція транспозиції певної синтаксичної моделі з простою чи складною предикацією у її словесний аналог [3, 255]. Цим досягається можливість вживати цілі речення як прикметники чи іменники та вводити їх в цій новій якості в інші речення [3, с. 256]. Отже, крім семантичної компресії як універбації синтаксичної конструкції (її перетворення у єдине найменування), можна спостерігати створення засобів номінації, що забезпечують розширення синтаксичних функцій вихідного судження (тобто можливість використовувати його ширше у складі синтаксичної конструкції), а також – синтаксичну компактність тексту та його раціональну побудову.

Синтаксична функція є однією з найважливіших функцій складних слів та пов'язана зі словотворчою функцією.. Однак ступінь синтаксичності в різних групах композитів проявляється по-різному. Передусім це залежить від ступеня ідіоматизації їх значень. Чим більше ідіоматичні значення композитів, тим меншою синтаксичністю вони володіють. Повністю ідіоматичні композити є фактично асинтаксичними. Наприклад, у композиті Hochzeit "весілля" взаємини між конституентами неможливо інтерпретувати на семантико-синтаксичному рівні, якщо мати на увазі значення всього композита в цілому.

Складні неологізми, яким властиве виконання синтаксичної функції, зустрічаються та активно вживаються з певною метою у мові рекламної галузі, наприклад, *Güteniveau* (Ernte 23, Zigarette), *Haarnahrung* (Birkin, Haarwasser), *Kaffeefreude* (Jacobs), *Kurvensicherheit* (Good Year, Reifen), *Schuhdruck* (Scholl, Fußpflegemittel), *Heizkomfort* (Passat, Öfen), *Kühlkomfort* (Bosch), *Reisekomfort* (Air France), яка, в свою чергу, є важливою складовою маркетингу: *"Alle auffälligen, neuartigen Zusammensetzungen der Werbesprache dienen der Einführung neuer Zusammenfassungen und Abstraktionen von Sachverhalten, für die man vorher einen ganzen Satz verwendete und keinen Spezialterminus hatte, kurz: neuer Begriffe"* [8, с. 37].

Єдиної думки щодо синтаксичної ролі повнозначної номінативної одиниці на сучасному етапі розвитку мовознавства серед лінгвістів немає. Позиції науковців варіюються від власне синтаксичного розуміння до лінгво-семіотичного аналізу з урахуванням семантико-синтаксичних даних. Але завжди враховується комунікативна роль номінативних одиниць. Синтаксична роль слів полягає у їх здатності/нездатності виступати в реченні – як одиниці мовлення – в якості самостійного його елемента, тобто члена речення, та в особливих зв'язках з іншими словами.

Значну увагу питанню розрізнення словотвірних конструкцій (Wortbildungskonstruktionen, WBK) та синтаксичних груп слів (syntaktische Wortgruppen) присвятив у своїх дослідженнях сучасний німецький лінгвіст Вольфганг Фляйшер. Слід зазначити, що під поняттям "Wortbildungskonstruktionen" він розумів композити, деривати та слова, утворені префіксальним способом словотвору [6, с. 78].

В.Фляйшер вбачає синтаксичність композитів у способі їх утворення. Складні слова характеризуються синтаксичністю, оскільки утворюються (як і синтаксичні синтагми та речення) за певними моделями: *"Die Regeln, denen der Umgang mit Wortbildungskonstruktionen unterworfen ist, betreffen also einmal die konstruktionsinterne Fügungsweise: die Bildung von Wortbildungskonstruktionen nach bestimmten Modellen – so wie auch syntaktische Wortgruppen und Sätze nach bestimmten Modellen gebildet werden"* [6, с. 80], але вони не є синтаксичними з позиції їх вживання, оскільки вживаються, на противагу

до синтаксичних синтагм, які є синтаксичними і на рівні утворення, і на рівні вживання, як слова-некомпозити [6,80].

Специфічною рисою словотвірних конструкцій вважається внутрішня конструктивна стабільність слова (konstruktionsinterne Stabilität des Wortes), яка *"läßt keine Variabilität durch Einfügung von Attributen zu"* [6, с. 79]. У аналізованій нами лексиці маркетингу переважають композити, що характеризуються внутрішньою стабільністю, оскільки є представниками термінологічної лексики, для якої характерна стійкість та стабільність форм. Наприклад: *der günstige/jährliche Anstieg der Nachfrage – der Nachfrageanstieg* "підвищення попиту", у даному прикладі словосполучення допускає та дозволяє введення означення, структура композита залишається незмінною.

Словотвірна конструкція, зокрема композит, на відміну від словосполучення, являє собою послідовність складових компонентів без родових закінчень:

– *konjunkturelle Abschwächung* – die Konjunkturabschwächung "послаблення економічної активності",

– *absatzpolitisches Instrumentarium* – die Absatzinstrumente "інструменти політики збуту",

– *nachgefragte Menge – die Nachfragemenge* "кількість, що визначається попитом".

Також наголошується на подвійній функції словотвірних конструкцій (Doppelfunktion der WBK), суть якої полягає в тому, що словотвірні конструкції, з одного боку, виступають засобом номінації понять частіше, ніж їх відповідники у формі словосполучень: *"Syntaktische Wortgruppen als Benennung eines Begriffes treten demgegenüber jedenfalls im Deutschen…stark zurück"* [7, с. 318]. З іншого боку, словотвірні конструкції як засоби номінації виконують функцію альтернативної до словосполучення конструкції (Alternativkonstruktion): *"Die WBK kann in gewisser Weise als konkurrierende Variante der Funktion syntaktischer Wortverbindungen im Satz übernehmen, obwohl sie nicht alle morphologisch-syntaktischen Exponenten explizit zu machen vermag, denn sie übt diese "Konkurrenzfunktion" in Wortgestalt aus, eben unter dem Zwang der Stabilität der Wortstruktur"* [7, с. 318].

Можливість паралельного та рівноправного вживання словотвірних конструкцій та словосполучень вже була предметом аналізу та обговорення багатьох лінгвістів сучасності, серед яких K.-E. Heidolph, W. Bondzio, P. Schäublin, Th. Schippan, B. Sandberg. Вони схиляються до думки, що наявна у мові потенційна паралельність аналізованих видів конструкцій зумовлена та спричинена як цілями та ситуацією комунікації, так і структурою текстів. Наприклад, у текстах газетних публікацій (публіцистичний стиль) та наукової літератури (науковий стиль) переважають словотвірні конструкції (WBK), що пояснюється причиною економії друкованої площі та коштів, а також намаганням уникнути у реченні додаткових другорядних членів речення, які "обтяжують" поширені складні речення, наприклад: *"In der Praxis sind die Grenzen zwischen operativen und strategischen Preisenzscheidungen zwar fließend, trotzdem sind die strategischen Elemente der folgenden Preisentscheidungen deutlich erkennbar"* [9, с. 69].

Вживання композиту Preisentscheidungen дозволяє автору тексту уникнути словосполучення типу *"Entscheidungen über den Preis"* або *"Entscheidungen bezüglich auf den Preis"*, полегшує сприйняття почутої/прочитаної інформації слухачем/читачем та економить друковану площу та ефірні кошти, відведені для даної публікації чи повідомлення інформації в усній формі.

Поряд з факторами економії та спрощення сприйняття інформації завдяки вживанню композитів у реченні, позитивним та важливим є фактор безпосередньої участі людини як носія мови у процесі вибору однієї з двох запропонованих конструкцій, оскільки саме для задоволення комунікативних потреб мовця відбувається процес номінації та створюються назви.

Використана література:

1. *Алпатов В. М.* История лингвистических учений. – М. : "Языки русской культуры", 1999. – 368 с.
2. *Бархударов Л. С.* Структура простого предложения современного английского языка. – М. : Высшая школа, 1966. – 200с.
3. *Бенвенист Е. Б.* Общая лингвистика. – М. : Прогрес, 1974. – 448 с.
4. *Маслов Ю. С.* Введение в языкознание. – М. : Высшая школа, 1987. – 272 с.
5. *Розенталь Д. Э., Теленкова М. А.* Справочник по русскому языку. Словарь лингвистических терминов. – М. : ООО "Издательский дом "ОНИКС 21 век": ООО "Издательство "Мир и Образование", 2003.- 623с.
6. *Fleischer W.* Regeln der Wortbildung und der Wortverwendung // Deutsch als Fremdsprache. – Leipzig: Herder-Institut, 15 Jg., 1978. – S. 78-85.
7. *Fleischer W.* Kommunikativ-pragmatische Aspekte der Wortbildung // Sprache und Pragmatik, Lunder Simposium 1978. Hgsb.von Inger Rosengren, Lund: Verlag Gleerup, 1979. – S. 317-329.
8. *Römer, Ruth.* Die Sprache der Anzeigenwerbung: Studien des Instituts für deutsche Sprache. – Düsseldorf: Schwann. – 1968. – 288.
9. *Scharf A., Schubert B.* Marketing: Einführung in Theorie und Praxis. – Stuttgart: Schäffer-Poeschel, 2001.

Аннотация

В статье сделана попытка рассмотреть суть понятий "функция языка" и "функция слова". Под синтаксической функцией языковой единицы понимается ее синтаксическая роль в предложении. Эта функция новых сложных слов связана с проблемой сопоставления композитов со словосочетаниями и предложениями. Синтаксической функцией сложного неологизма является функция транспозиции определенной синтаксической модели в ее словесный аналог.

Annotation

The article demonstrates an attempt to consider the function of language and function of word concepts. Syntactic function of a linguistic unit implies syntactic role thereof in the sentence. This function in terms of the new complex words is related to the problem of comparing composites with word-combinations and sentences. Syntactic function of a complex neologism is that of transposing a certain syntactic model into the verbal analogue thereof.

УДК 811.161.2'373.(043)

Григораш А. М.

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З КОМПОНЕНТОМ ДУША У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ БІОГРАФІЧНОМУ РОМАНІ (на матеріалі книги В. В. Врублевської "Шарітка з Рунгу")

Окремим напрямом у сучасній біографічній літературі вважаємо твори, у яких документ поєднується з авторським баченням героїні, її життєвої та літературної долі. Яскравим прикладом втілення цієї концепції є біографічний роман В. В. Врублевської "Шарітка з Рунгу", присвячений прекрасній і своєрідній українській письменниці Ользі Кобилянській.

Чільне місце в біографічному романі В. В. Врублевської відводиться фразеологізмам з компонентом ***душа***. Деякі з них – загальновідомі, зафіксовані у відповідних словниках, але більшість з них – оказіональні, індивідуально-авторські. Їх функціонування цілком відповідають спробі проникнути у творчий світ письменниці, в її неповторну душу.

Український фразеологічний фонд дозволяє розглянути великий шар метафоричних моделей [2, с. 233-234], пов'язаних з компонентом ***душа***. Найбільш вживаною в біографічному романі В. В. Врублевської є модель ***"душа – людина"***: *"Ольга стояла біля вікна, думала і дивилася на м'якенький лапатий сніг, що валив як з розкритої торби. Все навкруг було таким неповторно чистим, і ця чистота ніби переходила в її душу, хотілося крикнути всім: "Гей! Дивіться, дивіться, яка* ***душа*** *моя* ***чиста****! Як я сильно люблю вас, люди!"* [1, с. 40]. Зазначимо також, що компонент ***душа*** у загальновідомому сталому сполученні є синонімом лексеми людина: *"На другий день вони знов пішли на ковзанку і не застали там жодної* ***живої душі****, льоду так само не було. Зворотньою дорогою пройшли біля пошти і, о щастя, побачили у вікні Козуба.* Дівчата постукали в шибку. Він зразу ж вийшов. Чемно привітався і, поки вони стояли, розмовляв тільки з Ольгою. Вона була дуже рада, що ще раз його побачила" [1, с. 151]. Більше того, компоненту душа надаються різноманітні означення, притаманні характеристиці людини як такої, причому як позитивної, так і – значно частіше – негативної: *"Незабаром Наталія вийшла заміж. Теофіл Кобринський, стрункий, гарний чоловік з* ***м'якою душею****, мав прекрасний тенор, грав на піаніно, писав музику. У його особі Наталія знайшла щирого друга"* [1, с. 75]; "Ольга любила малювати. У такі хвилини вона дивувалася гармонії, яка сходила на її неспокійну душу, і тому глибокому задоволенню, яке підносило її над буденним життям" [1, с. 39]. Особливо притаманна ця модель внутрішнім монологам героїні: *"Ольга повернулася до себе. Вдивлялася в темряву за вікном, шукаючи свого дуба там, на вершині гори. Але було зовсім темно. "Світе широкий, – думала вона, – який для мене молодої недоступний! Нащо кинула мене доля поміж ті* ***підлі, тупі душі****? Ніколи вони не матимуть благородних порушень серця!"* [1, с. 66]. Наведемо і поодинокі приклади гіпотетичної прямої мови персонажів – адже твір, що ми аналізуємо, хоч і біографічний, але роман: *" – Стефанія! – знову закрутилась Євгенія. – Не нагадуй мені про цю егоїстку! Вона фальшива! В її очах щось важить лише той, хто багатий і має високий ранг! Я добре її зрозуміла. Вона здатна оббрехати власного батька. Коли я заглянула* ***в*** *її* ***чорну душу*** *– мені страшно стало"* [1, с. 48].

Друга метафорична модель – ***"душа – вода, водоймище"*** – репрезентує постійну мінливість людських почуттів. Сталі сполучення цього типу також використовуються для характеристики дійових осіб роману. Зазначену модель представляють загальновідомі фразеологічні одиниці, що обов'язково фіксуються у відповідних словниках: *"Належала до людей, які все – задоволення і біль, і радість, і горе – сприймали гостріше, з притаманною таким натурам беззастережністю. Все, що вони бачать, відчувають і переживають, надійно осідає* ***на дні*** *їх* ***душі****, і пізніше, при потребі, віддає пам'ять їм ці скарби, і з них виростає нове, витворене людським розумом і почуттям життя. А починається це чарування з дитинства"* [1, с. 45]. Див. фіксацію сталого виразу у відповідному словнику: **На дні душі** [3, с. 109]; *"Софія знала, як поважали пані Кобилянську в місті, говорили про неї, як про взірець матері і господині. Її завжди тягло до цієї мовчазної, скромної жінки.* ***У глибині душі*** *вона сумувала за матір'ю, а в пані Кобилянської було стільки материнського"* [1, с. 94]. Див. у словнику: **У глибині душі (серця)**. 'Про внутрішні переживання людини' [4, с. 209]. У своєму дослідженні Т. І. Прудникова слушно зазначає, що "українська фразеологія дуже широко фіксує синонімізацію лексем ***серце*** і ***душа***" [5, с. 545]. Як бачимо, цей процес традиційно представлений у відповідних словниках.

Третя метафорична модель – ***душа – почуття, розум***, де фразеологічні одиниці мають